

УДК 378.14

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та освітнього
менеджменту Кіровоградського державного
педагогічного університету імені Володимира
Винниченка
e-mail: nataliy-savchenko@yandex.ua

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ШЛЯХ ДО САМОРОЗВИТКУ ТА САМООСВІТИ

***Анотація.** У статті висвітлюються результати аналізу науково-педагогічної літератури з проблеми профільного навчання, зазначаються етапи розвитку ідеї організації профільного навчання в історії вітчизняної педагогічної думки, розкриваються сутність, цілі, принципи профільного навчання в загальноосвітніх школах та його роль в процесі саморозвитку та самоосвіти особистості.*

***Ключові слова:** профільне навчання, профіль, учитель профільної школи, принципи профільного навчання, професійне самовизначення, саморозвиток, самоосвіта.*

Постановка проблеми. Аналіз якісного рівня загальноосвітніх навчальних закладів свідчить, що молодь після закінчення школи не має широких перспектив вибору професії, якість отриманих знань не завжди відповідає вимогам вищих навчальних закладів, випускники шкіл недостатньо обізнані з потребами ринку праці. Оптимальний шлях подолання означеної проблеми можливий через поширення в масовій загальноосвітній школі профільного, допрофесійного навчання. Тому одним із пріоритетних завдань реформування освіти в Україні є організація профільного навчання у загальноосвітній школі. Саме профільне навчання сприяє поширенню індивідуалізації та диференціації, упровадженню інформаційних технологій, дистанційного навчання та інших педагогічних інновацій, здійсненню неперервної професійної освіти, що є гарантом успішної соціалізації особистості та основою соціально-економічного розвитку суспільства.

Аналіз останніх публікацій. Вивчення широкого кола філософської, історико-педагогічної літератури, нормативних документів дозволило виявити етапи розвитку ідеї організації профільного навчання у вітчизняній педагогічній думці, які відзначаються історично зумовленими змінами структури та мережі закладів загальної середньої освіти, особливостями формування змісту загальноосвітньої підготовки школярів.

Виклад основного матеріалу. Ідея організації профільного навчання у вітчизняній педагогічній думці має давні корені і пройшла декілька етапів від її започаткування в початковій і середній ланці, введення диференціації навчання за проєктованою професією, поширення принципу регіональності у визначенні змісту загальної середньої освіти до запровадження обов'язкового профільного навчання за суспільно-гуманітарним, природничо-математичним, технологічним, спортивним, художньо-естетичним напрямками.

Перший (поч. XI – серед. XVIII ст.) – етап профілізації шкіл різних типів (учіння книжного, школи грамоти, козацькі січові школи, додаткові класи Харківського колегіуму та ін.) з метою надання загальноосвітньої підготовки практично-орієнтованого характеру.

Другий (II-га пол. XVIII та XIX ст.) – етап розвитку ідеї професійної спрямованості середніх навчальних закладів: реальних і класичних гімназій, вузькоспеціалізованих професійних шкіл, приватних профільних та ремісничих земських шкіл; поширення мережі середніх професійних навчальних закладів за положенням 1888 р.

Третій (1917 – 1932 рр.) – етап функціонування трудових шкіл.

Четвертий (1958 р. – 80-ті рр. XX ст.) – етап профілізації навчання в загальноосвітніх школах через уведення принципу регіональності у визначенні змісту освіти, диференціації навчання за проектованою професією.

П'ятий (90-ті рр. XX ст. і до наших днів) – етап запровадження обов'язкового профільного навчання у старшій ланці загальноосвітньої школи, запровадження обов'язкового профільного навчання за суспільно-гуманітарним, природничо-математичним, технологічним, спортивним, художньо-естетичним напрямками.

Усвідомлення соціально-педагогічної значущості профільного навчання для самореалізації кожної особистості, формування в молоді адекватних уявлень про майбутню професію, ґрунтовної допрофесійної підготовки в загальноосвітній школі пояснює полемічність розуміння науково-педагогічної сутності профільного навчання. Зокрема це поняття вчені тлумачили як: форму, тип, вид диференціації, індивідуалізації, диверсифікації навчання (О. Бугайов, С. Рягін, Л. Філатова, І. Якиманська); педагогічний процес, спрямований на професійне самовизначення учнів (Н. Аніскіна); спеціально організовану форму пізнавальної діяльності учнів, яка, враховуючи індивідуальні особливості, бажання, соціальний досвід особистості, не тільки спрямована на оптимальний інтелектуальний розвиток учнів, а й передбачає структурування змісту навчального матеріалу, добір форм і методів навчання відповідно до їхніх можливостей і прагнень (В. Мороз, Н. Шиян); педагогічний принцип поглибленого вивчення окремих дисциплін (Р. Вдовиченко, Л. Калініна); спосіб адаптації навчально-виховного процесу згідно з вимогами до якості трудових ресурсів і зусиль школи та потенційних споживачів майбутніх трудових кадрів (П. Лернер); систему спеціалізованої освітньої підготовки підвищеного рівня певного профілю навчання учнів старшої ланки загальноосвітньої школи (А. Остапенко, А. Скопін).

Профільне навчання має базуватися на загально-педагогічних і дидактичних принципах природовідповідності, культуровідповідності, особистісно діяльнісного підходу, гуманізації навчально-виховного процесу; розвивального профільного навчання, диференціації й індивідуалізації, варіативності та альтернативності профілів у структурі і змісті, процесуально-елективного вибору профілів, гуманітаризації, регіональності змісту, предметного вивчення наук, що визначають профіль, а також інтеграції базових навчальних дисциплін, особистісного цілепокладання, розробки індивідуальних освітніх програм, продуктивності, ситуативності навчання, єдності і цілеспрямованості теоретичної та практичної підготовки, стимулювання ініціативи, самодіяльності, творчості, навчального співробітництва, гнучкості змісту і форм профільного навчання та ін.

Забезпеченням ефективної профільної освіти є комплексне розв'язання питань, пов'язаних з фінансовим, кадровим, навчально-методичним, нормативно-правовим і організаційним забезпеченням профільної школи.

Першою педагогічною умовою організації профільного навчання в загальноосвітній школі науковці називають науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу, яке передбачає знання відповідних законодавчо-правових документів усіма учасниками цього процесу, науково-методичну розробку й реалізацію принципів організації профільного навчання в загальноосвітній школі, розробку положень та внесення відповідних змін до статутів навчальних закладів, узгоджений вибір навчальних планів, відповідних профілів, здійснення початкової допрофільної підготовки в основній ланці загальноосвітньої школи.

Наступною умовою організації профільного навчання в загальноосвітній школі є формування учительського кадрового складу, що забезпечує психологічну підготовку педагогічного колективу до роботи в профільних класах, організацію методичних практикумів для вчителів з метою вправлення в діагностуванні індивідуальних особливостей і здібностей учнів з позицій орієнтації на певний профіль навчання та визначення рівня загальноосвітньої

підготовки, створення умов для безперервної педагогічної самоосвіти, організацію корекційно-педагогічних заходів з попередження дезадаптації учнів, виникнення труднощів у навчанні. Нові цілі шкільної освіти зумовлюють необхідність подальшої модернізації вищої педагогічної освіти і системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. З цією метою необхідно: у вищих навчальних закладах педагогічного профілю передбачити підготовку педагогічних кадрів з урахуванням потреб профільної школи; планувати необхідну спеціалізацію студентів і магістерські програми з профільного навчання старшокласників; для забезпечення необхідного рівня професійної компетентності вчителів і керівників шкіл запровадити широкомасштабну систему відповідної перепідготовки: підвищення кваліфікації вчителів основної школи з орієнтацією на організацію допрофільного навчання та його психолого-педагогічне забезпечення; вчителів старшої школи, які викладатимуть профільні предмети і спеціальні курси; керівних кадрів освіти, здатних забезпечити функціонування профільної школи.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що профільне навчання ефективне завдяки підготовленості вчителів до поширення різноманітних форм та методів у старшій ланці загальноосвітньої школи: індивідуальних і групових освітніх програм, фронтальної та індивідуальної самостійної роботи, інтегрування позашкільних (клуби, гуртки, секції та ін.) занять і уроків, різновидів диференціації у навчанні, інноваційних педагогічних технологій. Це спонукає вчителів до використання у профільному навчанні всіх різновидів уроків, навчального консультування, лекцій, навчальних екскурсій, дидактичних та розвивальних ігор, соціально-педагогічних тренінгів, науково-дослідницької роботи, конкурсів, творчої роботи, практикумів, навчальних проєктів, клубної роботи, екстернату та ін. Важливо зацентувати увагу вчителів на міждисциплінарному інтегруванні видів навчальної діяльності учнів, що сприяє формуванню цілісного уявлення про довкілля; виклад нової інформації повинен здійснюватися з опорою на життєвий досвід, повинно налагоджуватися навчальне співробітництво, необхідним є врахування індивідуальних способів мислення та обробки інформації.

Особливо важливою умовою організації профільного навчання в загальноосвітній школі є створення психологічного супроводу навчального процесу, що здійснюється з метою своєчасної оцінки комплексу індивідуальних особливостей школяра з погляду його готовності до успішного навчання за певним профілем, попередження дезадаптації в умовах виникнення навчальних труднощів і стресів. Важливо досягти усвідомлення учнем себе як суб'єкта вибору профілю навчання.

Необхідним є науковий супровід навчання в старшій школі, який передбачає реалізацію завдань дослідницького і впроваджувального характеру: обґрунтування змісту в різних комбінаціях профільного вивчення, розроблення педагогічних технологій на основі застосування активних методів навчання, самостійної навчальної діяльності, виробничої практики, розроблення системи оцінювання навчальних досягнень учнів; моніторинг якості освіти, корекцію концептуальних підходів до організації профільного навчання в різних умовах.

Висновки. Отже, завдяки профільній освіті створюються умови для підготовки старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, з урахуванням інтересів, здібностей та особистісних якостей учнів. Профільне навчання в школі спрямоване на здобуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, творчих, моральних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти. Профільне навчання потрібне для школярів, які виявляють підвищений інтерес до окремих предметів, для забезпечення адаптації дитини в суспільстві та підготовки до самостійного життя, виховання відповідальності у прийнятті рішень. Педагогічними умовами організації профільного навчання в загальноосвітній школі науковці називають науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу, формування учительського кадрового складу, створення психологічного супроводу навчального процесу. На визначення профілю впливає багато різноманітних факторів. Враховуються не лише інтереси школярів та їх батьків, а також кадрові, матеріально-технічні, інформаційні ресурси школи. Крім того, важливу роль в цьому процесі відіграє ринок праці.

Список використаної літератури

1. Концепція профільного навчання на старшій ступені загальної освіти // www.ug.ru/02.42/t9.htm
2. Сиротін, В.І. Про введення профільного навчання на старшій ступені загальної освіти і місце географії у примірних планах можливих профілів / В.І. Сиротін // Географія в школі. – 2002. – № 9. С. 33-47.
3. Профільне навчання // www.rgs.ru/rus/insurance/rgs_study/index.wbp.

4. Федорова, Н.М. Історія становлення організаційних моделей профільного навчання / Федорова Н.М. // www.hse.ru
5. Історія профільного навчання. Вітчизняний досвід профільного навчання // www.internet-school.ru.
6. Кузнецов, А.А., Профільне навчання: відповіді на питання (для загальноосвітніх установ) / А.А. Кузнецов [и др.] // М.: Російський журнал, 2004. - С. 5-13.
7. Захарова, Ж.М. Профільне навчання / Ж.М. Захарова // obrazovanie.belomorsk.karelia.info/ru/company/1112092570/profil.html

References

1. The concept of profile education at upper secondary level general education – Retrieved from: www.ug.ru/02.42/t9.htm
2. Sirotin, V.I. (2002) On the introduction of profile education at upper secondary level general education and the place of geography in terms of possible sample profiles. *Geography at school*. № 9. 33-47.
3. Specialized training - Retrieved from: www.rgs.ru/rus/insurance/rgs_study/index.wbp.
4. Fedorov, N.M. The history of organizational models of profile education / NM Fedorova – Retrieved from: www.hse.ru
5. History of profile education. Domestic profile education experience - Retrieved from: www.internet-school.ru.
6. Kuznetsov, A.A. (2004) Specialized training, answers to questions (for educational institutions) – М. : Russianmagazine. 5-13.
7. Zakharova, J.M. Specialized training – Retrieved from: obrazovanie.belomorsk.karelia.info/ru/company/1112092570/profil.html

SAVCHENKO Natalia Sergiivna,

Doctor of Education, Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Education Management
Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University
e-mail: nataliy-savchenko@yandex.ua

TYPE STUDIES AS WAY ARE TO SAMOROZVITKU AND SELF-EDUCATION

Summary. *In the article the results of analysis light up scientifically pedagogical literatures on issue of type studies, the stages of development of idea of organization of type studies are marked in history of domestic pedagogical idea, essence, aims and principles of type studies in general schools and his role, open up in the process of samorozvitku and self-education of personality. Systematization of scientific-pedagogical literature allowed to specify the ways of realization in practice of the type teaching of obschepedagogicheskikh and didactic principles: prirodosoobraznosti, kul'turosoobraznosti, humanizing of uchebno-vospitatel'nogo process, personality deyatel'nostnogo approach; developing type teaching, differentiation and individualization, variantness and alternativeness of types in a structure and maintenance, processual'no-elektivnogo choice of types, gumanitarizacii, regionalness of maintenance, subject study of sciences, which determine a type, and also integrations of base educational disciplines, personality teleologism, individual educational program, productivity, situation of teaching, unity and purposefulness of theoretical and practical preparation, stimulation of initiative, independent action, creation, educational collaboration, flexibility of maintenance and forms of the type teaching development. Also certainly and skharakterizovano pedagogical terms of organization of type studies in the senior link of general school.*

Keywords: *profile training, profile, teacher of profile school, principles of the type teaching, professional self-determination, samorazvitie, self-education.*

Одержано редакцією 12.02.2016
Прийнято до публікації 13.02.2016